

Чупрінова Наталія Юріївна

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії Національної гвардії України
майдан Захисників України 3, Харків, Україна

ДУХОВНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Актуальність. З посиленням сучасних викликів, які зумовлені нестабільністю у світі, впливом деструктивних процесів глобалізації, сучасними інформаційними загрозами, невизначеністю ціннісних смислів та орієнтирів як окремої особи, так і всього українського суспільства, збільшується усвідомлення негативних наслідків кризи духовності та культури в українському суспільстві, що загострює актуальність питання забезпечення духовної безпеки. Це питання для українського суспільства набуває все більшої актуальності, в тому числі і внаслідок причин послаблення єдності українського суспільства, що певною мірою стало причиною політичних та збройних протистоянь на Сході України, АР Крим, загалом в країні.

Метою статті є уточнення дефініції «духовна безпека», з'ясування сутнісних вимірів зовнішніх та внутрішніх загроз духовної безпеки української держави на сучасному етапі її розвитку, розгляд основних напрямів державної політики у сфері духовної безпеки як важливого чинника національної безпеки України шляхом аналізу стратегічних нормативно-правових документів у галузі забезпечення духовної безпеки держави, що потребують постійного об'єктивного системного вивчення, визначення пріоритетних завдань України у сфері забезпечення духовної безпеки.

У результаті дослідження уточнено поняття «духовна безпека» та визначено, що духовною безпекою держави можна вважати всебічний захист культурно-ціннісного простору країни, підвалин національно-культурної ідентичності народу, національних інформаційних ресурсів від зовнішніх та внутрішніх агресивних впливів. Проаналізовано сутність основних зовнішніх загроз духовної безпеки держави, що пов'язані, зокрема, з неоліберальною моделлю глобалізації, вестернізацією масової культури, інформаційними викликами у парадигмі гібридної війни та внутрішніх загроз, які детерміновані духовно-гуманітарною кризою суспільства, відсутністю системи ціннісних орієнтирів в українському суспільстві, до кінця не сформованою загальнонаціональною ідентичністю українців, високим рівнем корупції, соціокультурним розшаруванням тощо. У дослідженні акцентується увага на відсутності загальнонаціональної ідеології, яка в сучасних умовах формування політичної нації, ідейно-ціннісної дезорієнтації, конфліктогенності ментально-культурних чинників українського суспільства, мала б слугувати консолідації нації, бути спрямованою на активізацію інтелекту, волі і сили суспільства для подолання в країні глибокої кризи, сприяти об'єднанню України, соціальній інтеграції, бути запобіжником політичним суперечкам у державі.

У дослідженні наголошується на недостатності відображення проблематики духовної безпеки у стратегічних документах України національного безпекового спрямування. (Закон України «Про національну безпеку» 2018 року, «Стратегія національної безпеки» 2020 року). Попри наявні зовнішні та внутрішні загрози духовній безпеці країни та загострену суспільну та державну увагу до цих негативних тенденцій, питання духовного захисту як однієї з складників національної безпеки у стратегічних безпекових документах української держави представлені фрагментарно та безсистемно. Цей факт потребує виправлення шляхом внесення відповідних змін до чинного законодавства.

У статті підкреслюється, що пріоритетними завданнями України у сфері забезпечення духовної безпеки виступають: вдосконалення нормативно-правової бази забезпечення духовної безпеки держави у контексті сучасних викликів, зокрема створення окремої Стратегії духовної безпеки держави, створення нової загальнонаціональної ідеології на засадах системи цінностей, яка б була прийнята та підтримана всіма суспільними групами, що дозволить створити умови для визначення національної ідеї, формування цілісної національної самосвідомості. На виконання цілей та основних напрямів державної політики у сфері духовної безпеки

ки, які визначені у чинній Стратегії національної безпеки та спрямовані, зокрема, на розвиток людського капіталу як запоруки майбутнього України шляхом модернізації освіти і науки, стає першочерговим завданням – звернути увагу держави на можливість саме гуманітарної освіти у формуванні духовно цілісної особистості, відтворення національної культури. Зорієнтувати державну політику у галузі національної освіти на розвиток її гуманітарної сфери, неприпустимість скорочення навчальних годин у навчальних планах дисциплін соціогуманітарного циклу (зокрема, української мови та літератури, національної та світової історії і культури, філософії, правознавства, етики тощо), які виступають фундаментальним ціннісно-світоглядним та національно-консолідаційним потенціалом, реалізація якого має першочергове значення у контексті забезпечення національної, зокрема, духовної безпеки в Україні. Враховуючи сучасні інформаційні виклики актуальної необхідності набуває включення елементів сучасної медіаосвіти у навчальні курси.

Ключові слова: духовна безпека, духовні загрози, загальнонаціональна ідеологія, глобалізація, вестернізація масової культури, інформаційні виклики, людський капітал, державна політика, гуманітарна освіта.

Вступ. Духовній безпеці у системі національної безпеки України належить важлива роль, тому що безпосередньо чи опосередковано духовна безпека впливає на інші елементи національної безпеки та виступає гарантом стабільності функціонування суспільства, забезпечуючи регулювання соціальних відносин з метою реалізації потреб кожного громадянина країни.

Протягом значного періоду часу духовна безпека не розглядалася як важливий структурний елемент загальної національної безпеки держави, на перший план виходили політичні, економічні, воєнні, інформаційні, екологічні та інші аспекти національної безпеки України.

В сучасних умовах збереження державності, національної культури, консолідації української нації, відродження духовних цінностей набуває все більшої актуальності проблема духовної безпеки держави у контексті сучасних викликів, як зовнішніх, що пов'язані, зокрема, з неоліберальною моделлю глобалізації, інформаційними викликами, так і внутрішніми, які детерміновані духовно-гуманітарною кризою суспільства, відсутністю системи ціннісних орієнтирів в українському суспільстві, до кінця не сформованою загальнонаціональною ідентичністю українців, високим рівнем корупції, соціокультурним розшаруванням тощо.

Проблема духовної безпеки в українській державі набуває все більшої гостроти і стає актуальною у наукових розвідках вітчизняних дослідників, таких як В. Баранівський, В. Кротюк, Р. Михайловський, М. Попович, Н. Скотна, А. Андрущенко, В. Ткаченко, Г. Горак, О. Корбан, В. Ключ та інші. Слід зазначити, що вивчення окресленої проблеми вирішується у широкій парадигмальній площині соціогуманітарних галузей знань – філософії, соціології, державного управління, політології, правознавства.

Усвідомлення загроз у духовній сфері українського суспільства, вироблення шляхів їхнього подолання – пріоритетні завдання України, її державної політики у сфері забезпечення духовної безпеки.

Попри певні наукові здобутки з цієї проблематики, слід усвідомлювати, що реалії у духовній сфері української держави, знаходячись у контексті сучасних викликів, є складними, такими, що потребують постійного об'єктивного системного вивчення та наукових рекомендацій.

Метою статті є уточнення дефініції «духовна безпека», з'ясування сутнісних вимірів зовнішніх та внутрішніх загроз духовної безпеки української держави на сучасному етапі її розвитку, розгляд основних напрямів державної політики у сфері духовної безпеки як важливого чинника національної безпеки України шляхом аналізу стратегічних нормативно-правових документів у галузі забезпечення духовної безпеки держави, що потребують постійного об'єктивного системного вивчення, визначення пріоритетних завдань України у сфері забезпечення духовної безпеки.

Результати. З посиленням сучасних викликів, які зумовлені нестабільністю у світі, впливом деструктивних процесів глобалізації, сучасними інформаційними загрозами, невизначеністю ціннісних смислів та орієнтирів як окремої особи, так і всього українського суспільства, збільшується усвідомлення негативних наслідків кризи духовності та культури в українському суспільстві, що загострює актуальність питання забезпечення духовної безпеки.

Поняття «духовна безпека» знаходиться на стадії концептуалізації, його введення в український науковий дискурс детерміновано потребою відродження й функціонування системи духовних цінностей, які стануть підмурком для консолідації українського суспільства в умовах глибокої соціокультурної кризи країни.

Розширене тлумачення духовної безпеки представляє енциклопедичний словник «Безпека Євразії», де наголошується, що «духовна безпека» – це стан та умови життя та діяльності соціуму, що є фактором забезпечення зберігання та укріплення моральних цінностей суспільства, його традицій патріотизму й гуманізму, культурного та наукового потенціалу країни, а також спроможність держави розв'язувати завдання економічного, соціального і політичного життя країни. [1, с. 118]

У площині науково-дослідних практик українських вчених розкриваються різні теоретичні підходи до визначення дефініції «духовна безпека» та проблем реалізації забезпечення духовної безпеки (В. Баранівський, В. Крутова, Л. Маслова, В. Павлов, В. Ключ та інші).

За визначенням В. Баранівського, «духовна безпека – це система умов, що дозволяє певному суспільному суб'єктові (культурі, суспільству, державі) зберігати свої життєво важливі параметри в межах норм, що історично склалися. Їх вихід за рамки норми під впливом різного роду чинників (перш за все культурного, цінніснонормативного характеру) веде до дезорганізації і врешті решт – до національної катастрофи, тобто розпаду суспільства та держави як цілісної системи у зв'язку з руйнуванням тих елементів, що створюють їх духовні засади» [2].

На переконання В. Павлова, духовна безпека – це відсутність небезпеки для людської духовності, тобто про наявність умов, за яких неможливе (без бажання суб'єкта) вторгнення у його духовний світ і, як наслідок, коректування змістових блоків цього світу; зміна ціннісних орієнтацій; продукування інших, ніж реально існуючі, світоглядних переконань; «переформування» емоційного компонента тощо [3, с. 84].

На думку Л. Маслової, духовні аспекти національної безпеки – це, по-перше, здатність нації (народу) до збереження та наслідування поколіннями своєї духовної та культурної самобутності, по-друге, здатність нації (народу) до духовної інтеграції, підтримки єдності та гармонії групових, індивідуальних та соціетальних інтересів, подолання ціннісного розколу та посттрансформаційної кризи світосприйняття [4].

Базуючись на загальній дефініції національної безпеки, що закріплена на законодавчому та теоретико-методологічному рівнях, ми вважаємо, що під «духовною безпекою» можна розуміти стан захищеності життєво важливих інтересів держави, суспільства, особи в духовній сфері від зовнішніх та внутрішніх загроз. Загрози, здійснюючи вплив на духовну сферу суспільства, зорієнтовані на руйнацію культури, опанування масовою свідомістю та її ціннісним змістом з метою дестабілізації суспільства.

Так, В. Горлинський підкреслює, що духовна сфера українського суспільства перебуває у ризиках руйнації духовного світу людини, що є загрозою становленню свідомості особистості, її інтелектуальної діяльності, свободі думок, переконань. Дослідник переконаний, що існують реальні загрози функціонуванню всіх форм масової та суспільної свідомості, ментальним засадам існування української нації, розвитку її культури, етнічних та конфесійних спільнот, існуванню важливих соціокультурних інститутів, які покликані забезпечувати духовні потреби нації, – освіти, вихованню, моралі, науці, релігії, мистецтву [5].

У контексті ризиків функціонування духовних засад українського суспільства В. Ключ називає, зокрема, знецінення, руйнацію культурних національних традицій, моральних, загальнолюдських цінностей, витіснення усталених вищих ціннісних орієнтацій та ідеалів прагматичними, технократичними, домінування глобалізаторських імперативів мислення [6].

На наше переконання, деформація морально-ціннісної системи функціонування сучасного українського суспільства є негативною тенденцією, що детермінована як зовнішніми, так і внутрішніми загрозами духовної безпеки держави.

Погоджуючись з позицією попередніх дослідників, зазначимо, що всі перераховані ризики функціонування духовних підвалин існування українського суспільства так чи інакше пов'язані

ні з негативним впливом сучасної неоліберальної моделі глобалізації, яка є прискореним варіантом глобальної інтеграції людства у економічній, фінансовій, політичній, культурній сферах в умовах вільної конкуренції, ринкових механізмів з інтенсивним використанням науково-технічного прогресу за нівелюванням соціокультурних, природних цивілізаційних особливостей національних держав.

Фактором значного впливу неоліберальної моделі глобалізації на формування культурно-ціннісних орієнтацій, духовних засад українського суспільства стала ситуація, за якої здобуття державної незалежності України відбулося у період, коли розвиток моделі неоліберальної глобалізації у світі досяг свого найвищого злету. За таких умов елементи глобального впливу значно втрутилися у процеси відродження національної свідомості, формування національних символів і ціннісних орієнтирів та смислів, вплинули, зокрема, на самоідентифікацію значної частини українського суспільства. У 1999–2002 роках у рамках World Values Survey / European Values Study проводились дослідження, що вказали на те, що частина громадян української держави ідентифікують себе передусім громадянами світу – 14,7%. За результатами дослідження 2005–2008 років значна частка українців, що вважали себе громадянами світу, складала – 57,7% [7]. Представлені дослідження фіксують негативну тенденцію, що склалася в умовах глобальних викликів – формування певної культурно-ментальної меншовартісності, що виявляється в знеціненні національних, релігійних, мовних, гендерних та інших індивідуальних особливостях, та появі «громадянина світу», «космополітичної особистості». В сьогоденні космополітизм стає звичайною практикою, докорінно змінюючи стилі життя і мислення, мету і форми конструювання як особистісної ідентичності, так і національної.

Впливи неоліберальної глобалізації спрямовані на знищення самобутніх культур та етносів шляхом їхньої стандартизації та уніфікації, «національна культура у такому разі втрачає змістову наповненість та унікальність, формуються зразки транснаціональної культури, які знецінюють етнокультурну самобутність, нівелюють етнічні цінності та традиції» [8, с. 94].

Особливо вразливими у цих впливах виступають народи та культури тих держав, у яких не сформовано загальнонаціональної ідентичності. Україна належить саме до таких країн, де в умовах незавершеного державотворення та несформованої модерної української нації тільки відбувається процес формування загальнонаціональної ідентичності, яка має виступати важливим чинником загальнонаціональної консолідації, націєтворення та засобом захисту від негативного впливу процесів глобалізації» [8, с. 92].

Особливо небезпечною для духовної безпеки сучасної України виступає масова культура, яка орієнтована наслідувати та переймати примітивні, бездуховні зразки західної популярної культури, що нав'язує стандарти суспільства споживання, культу жорстокості, сили. Сучасні ЗМІ, транслюючи зразки вестернізованої масової культури, визначають тим самим негативні життєві ціннісні орієнтири, формують примітивні культурні стандарти життя українського суспільства, знижуючи моральний стан на всіх рівнях, у всіх прошарках суспільства.

Культурний вектор неоліберальної глобалізації стратегічно спрямований на культурну експансію, підсумковим наслідком якої може стати зникнення незападних культурних моделей, насадження культурно-ціннісних орієнтирів, що мають бути сформовані у процесі вестернізації. Така заміна української національної духовної культури космополітичною ментальністю та масовою західною культурною моделлю буде зумовлювати негативні ціннісні мутації, руйнацію традиційних основ регулювання життєдіяльності, а це може призвести до знищення держави як у моральному, так і в політичному сенсах.

У сучасних умовах розвитку новітніх інформаційних технологій з'явилася можливість підкорювати держави та нації шляхом інформаційного масового впливу на суспільну свідомість, на культурну та духовно-ціннісну сфери країни-противника. Враховуючи цей факт, наряду із культурною експансією інформаційні та «гібридні» війни складають не менш складні загрози духовній безпеці України. Починаючи з 2014 року Росія веде широкомасштабну інформаційну війну проти української держави, кінцевою метою якої є завоювання свідомості громадян України. У цій боротьбі використовуються різні методи впливу, починаючи з

розповсюдження неправдивої інформації, агітації, завершуючи пропагандою ідей, що спрямовані на підкреслення національної меншовартості українців, на роздмухування як між-етнічної, так і конфесійної ворожнечі всередині українського суспільства, на зруйнування політичної ідентичності українців.

Здійснення інформаційної агресії в Україні посилюється внутрішньою світоглядно-ціннісною поляризацією, що негативно позначається не тільки на розвитку соціально-економічних відносин українського суспільства, а й дає можливість з боку агресора майстерно маніпулювати на ціннісному розколі в межах української суспільної свідомості та спрямовувати різні групи населення на протистояння й ворожнечу, внаслідок чого виникає внутрішня політична нестабільність, що є загрозою державотворчих та націєтворчих процесів у сучасній Україні і загрозою національній безпеці держави загалом.

Конфлікт цінностей в українській суспільній свідомості – одна із ряду основних внутрішніх загроз духовній безпеці держави. На нашу думку, у цей ряд можна віднести інші загрози, які були визначені українськими дослідниками. Так, А. Сухорукова звертає увагу на недостатню інформатизацію суспільства і, як наслідок, – неможливість забезпечення збереження та охорони національної культурної традиції та паритетний обмін між національними культурами, низькій освітянській рівень українських громадян, що унеможлиблює гідне протистояння деструктивним культурним впливам ззовні, недієва правова база захисту духовної безпеки у державі [9]. Продовжуючи цей ряд загроз, В. Баранівський наголошує на невизначеності ціннісних орієнтирів у суспільстві, на високому рівні корупції у українській державі, деструктивному впливі певних релігійних організацій [10, с. 36]. До внутрішніх світоглядних загроз духовній безпеці України О. Павлишин відносить культурно-ціннісну загрозу, що детермінована низьким рівнем загальної та правової культури українців, відсутністю широкого світогляду, вузьким рівнем світобачення і світосприйняття більшої частини українського суспільства, відсутністю власної життєвої позиції. Наступна загроза – ідейно-доктринальна, яка, на думку дослідника, позначається у відсутності сформованої єдиної теоретичної суспільно-ідейної платформи держави, що забезпечує заміщення її альтернативними ідеологічними концептами. Остання – суспільно-організаційна загроза – характеризується відсутністю світоглядно-правових, організаційних засад формування політичної свідомості українських громадян, дієвої системи політико-правового забезпечення суспільного життя, спрямованої на консолідацію суспільства, його життєздатність. Наслідком цього є відмова брати активну участь у політичному житті держави, невміння та небажання реалізовувати власні права та обов'язки громадянами країни, що може призвести до дезінтеграції українського суспільства, на думку науковця [11, с. 48–49].

Продовжуючи вищеозначені роздуми, ми вважаємо, що однією із найсерйозніших внутрішніх загроз духовній безпеці на сучасному етапі існування української держави є відсутність національної (державної) ідеології, яка має ґрунтуватися на цінностях (політико-правового, духовного, соціального, геостратегічного характеру), що поділяє більша частина суспільства.

Загальнонаціональна ідеологія в сучасних умовах формування політичної нації, ідейно-ціннісної дезорієнтації, конфліктогенності ментально-культурних чинників українського суспільства мала б слугувати консолідації нації, бути спрямованою на активізацію інтелекту, волі і сили суспільства для подолання в країні глибокої кризи, сприяти об'єднанню України, соціальної інтеграції, бути запобіжником політичним суперечкам у державі. Загальнонаціональна ідеологія – це насамперед система ціннісних орієнтацій, які виступають стрижнем масової свідомості, що зумовлює поведінку людей, їхню реакцію на явища та події дійсності. За відсутністю сформованої загальнонаціональної ідеології відсутня консолідація суспільства, страждає моральне життя суспільства, підґрунтям якого є як індивідуальна, так і масова свідомість, імперативом якої є ціннісна система, і як наслідок цих деструктивних явищ – посилення духовної небезпеки держави.

Місію забезпечення духовної безпеки української держави виконують органи влади країни, громадські організації, засоби масової інформації, соціальні інститути виховання та

освіти, заклади культури, які відповідають за соціальне відтворення та духовно-моральний розвиток людини.

Так, О. Курбан зазначає, в умовах інформаційної війни найбільш надійним засобом боротьби з інформаційними атаками є створення тотального ментального бар'єру. При цьому одержувачі інформації перебуватимуть на певних ідеологічних позиціях, що дасть їм змогу критично сприймати або взагалі не реагувати на шкідливу інформацію. Створення такого механізму є довготривалим процесом і передбачає налагодження системного інформування на основі мультимедійного ефекту та багатократного повторення відповідних попереджень, розкриття механізмів можливих маніпуляцій і типових фейків, з якими може стикнутися основна маса населення. Формування такого роду захисту є комплексною роботою, до якої необхідно залучати зусилля та ресурси суспільства, держави та окремих громадських лідерів [12, с. 158]. Погоджуючись із дослідником, ми вважаємо, що інформаційні війни – це боротьба за свідомість громадян, тому основою такої роботи має бути продумана політика засобів масової інформації, ефективна система освіти та громадянського виховання населення, що базуються на принципах системності, плюралізму, демократизму та критичності. Виступаючи на захист духовної безпеки українського суспільства в умовах інформаційної агресії, державні органи влади, заклади освіти, культури, ЗМІ, громадські організації мають діяти злагоджено, спираючись на патріотичні настанови, національні й загальнолюдські цінності.

Забезпечуючи захист духовної безпеки українського суспільства, держава має особливу увагу звернути на належний рівень розвитку вітчизняної науки та освіти, які є стрижневими компонентами духовного життя та розвитку людського капіталу. Національна освіта, передусім гуманітарна, є важливим фактором не лише економічного розвитку, а й одним із домінуючих чинників духовної безпеки, тому що саме гуманітарна освіта – це базис формування системи ціннісних орієнтацій особистості, підґрунтя відтворення вітчизняної культури й збереження національної ідентичності, засіб піднесення національної свідомості українського народу. Саме гуманітарна освіта має стати стрижнем формування «ментального бар'єру» в умовах протистояння впливам у парадигмі гібридних війн та сучасної неоліберальної моделі глобалізації. На жаль, останнім часом у закладах вищої освіти України сформувалася стійка тенденція на скорочення навчальних годин дисциплін соціогуманітарного циклу (зокрема, української мови та літератури, національної та світової історії та культури, філософії, правознавства, етики тощо). Це, на нашу думку, через певний час може здійснити істотний негативний вплив на духовну безпеку особистості, суспільства і загалом держави.

Українська держава в умовах сучасних викликів, що детерміновані як внутрішніми, так і зовнішніми загрозами духовній сфері нашої країни, має бути здатна захищати національні інтереси суспільства, впроваджуючи надійну політику духовної безпеки, яка є складником політики національної безпеки.

Закон України «Про національну безпеку», «Стратегія національної безпеки» – чинні стратегічні документи, регламентуючи сферу національної безпеки, приділяють не достатню увагу питанням духовної безпеки.

Закон України «Про національну безпеку України» [13], ухвалений у 2018 р., робить акцент на визначенні серед фундаментальних національних інтересів держави здобуття членства в ЄС і НАТО, розмежовує повноваження державних органів у сферах національної безпеки та оборони. На жаль, у тексті закону відсутня будь-яка згадка про духовну безпеку суспільства і пов'язану із нею гуманітарну царину. У попередньому Законі України «Про основи національної безпеки» (2003 р.) [14], який втратив свою чинність з введенням Закону «Про національну безпеку України» (2018 р.), духовні цінності належали до складників національної безпеки, а до фундаментальних національних інтересів цей закон включав розвиток моральних засад та духовності, інтелектуальний потенціал українського народу. Духовна та гуманітарна сфери згадувалися у статті 7 («Загрози національним інтересам і національній безпеці України») та у статті 8 («Основні напрями державної політики з питань національної безпеки»). Тенденція до

виключення духовної безпеки як однієї із важливих складових із політики національної безпеки держави, на наш погляд, є загрозовою.

На особливу увагу заслуговує нова Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затверджена 14 вересня 2020 року. У цьому стратегічному документі певним чином представлений гуманітарний складник духовної безпеки держави, що дає можливість сприймати духовну безпеку суспільства одним із пріоритетних чинників національної безпеки країни.

У Стратегії до пріоритетних національних інтересів України віднесено «людину, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищу соціальну цінність» [15]. Текст документу підкреслює важливість суспільного розвитку, насамперед розвитку людського капіталу як запоруки майбутнього України, шляхом модернізації освіти і науки, охорони здоров'я, культури, соціального захисту.

Стратегія, визначаючи основні напрями політичної діяльності держави у галузі духовної безпеки, наголошує на рішучому протистоянні гуманітарній агресії, на розвитку української культури як основи консолідації української нації та зміцненні її ідентичності; утвердженні принципу нульової толерантності до корупції, забезпеченні ефективної діяльності органів, що запобігають корупції та протидіють корупційним правопорушенням; створенні сприятливих, зокрема фінансових умов, для розвитку науки, забезпеченні розбудови науково-дослідницької інфраструктури» [15].

У Стратегії звертається увага і на інформаційні виклики, що детерміновані гібридною війною РФ, застосуванням інформаційно-психологічних і кіберзасобів, деструктивною зовнішньою і внутрішньою пропагандою, яка, використовуючи суспільні суперечності, розпалює ворожнечу, провокує конфлікти і підриває суспільну єдність.

Документ підкреслює, складність її нейтралізації через відсутність цілісної інформаційної політики держави і слабкість системи стратегічних комунікацій. У зв'язку із цим до пріоритетних завдань державної політики у забезпеченні її національних інтересів у галузі інформаційної царини Стратегія відносить створення системи стратегічних комунікацій; публічне обговорення актуальних проблем суспільного розвитку, підвищення рівня медіакультури суспільства, розвиток конкуренції у сфері надання інформаційних послуг населенню» [15].

На жаль, серед пріоритетних напрямів державної політики у забезпеченні її національних інтересів відсутня чітка артикуляція стосовно пріоритетів впровадження інформаційної безпеки.

Серед 15 субстратегічних документів, основою яких стала нова Стратегія національної безпеки, на жаль, відсутня Стратегія духовної безпеки, яка б була спрямована на формування системи національних духовних цінностей, єдиної загальнонаціональної ідеології, що мала б консолідувати українське суспільство, спрямована на подолання ціннісних конфліктів, що провокують світоглядну поляризацію суспільства, заважаючи державі здійснювати захист з боку інформаційних викликів в умовах гібридної війни.

Висновки. Духовна безпека сучасного українського суспільства є стрижнем збереження державності, існування нації, у зв'язку із тим, що саме вона здійснює захист культурно-ціннісного простору країни, підвалин національно-культурної ідентичності народу, національних інформаційних ресурсів від зовнішніх та внутрішніх агресивних впливів.

Духовні загрози як внутрішнього (втрата ціннісних орієнтирів особистості та суспільства; соціокультурне розшарування та деідеологізація суспільства, підвищення рівня корупції в суспільстві тощо), так і зовнішнього (деструктивний вплив неоліберальної моделі глобалізації та масової вестернізованої культури на суспільну свідомість, інформаційні виклики) характеру спрямовані на руйнування культурного коду нації, її цінностей, основ національно-культурної ідентичності, державності.

Українська держава, відповідаючи на глобальні виклики, має бути здатна адекватно формувати нові ціннісні засади духовно-культурного розвитку, впроваджувати надійну політику духовної безпеки, яка є складником політики національної безпеки.

Аналіз стратегічних документів України (Закон України «Про національну безпеку» 2018 року, «Стратегія національної безпеки» 2020 року) національного безпекового спрямування виявив недостатність відображення в них проблематики духовної безпеки.

Попри наявні зовнішні та внутрішні загрози духовній безпеці країни та загострену суспільну та державну увагу до цих негативних тенденцій, питання духовного захисту як одного із складників національної безпеки, у стратегічних безпекових документах української держави представлені фрагментарно та безсистемно. Цей факт потребує виправлення шляхом внесення відповідних змін до чинного законодавства.

На нашу думку, пріоритетними завданнями України у сфері забезпечення духовної безпеки мають стати – вдосконалення нормативно-правової бази забезпечення духовної безпеки держави у контексті сучасних викликів, зокрема створення окремої Стратегії духовної безпеки держави. Не менш важливим актуальним завданням є створення нової загальнонаціональної ідеології на засадах системи цінностей, яка б була сприйнята та підтримана всіма суспільними групами, це дозволить створити умови для визначення національної ідеї, формування цілісної національної самосвідомості.

На виконання цілей та основних напрямів державної політики у сфері духовної безпеки, які визначені у чинній Стратегії національної безпеки, та спрямовані, зокрема, на розвиток людського капіталу як запоруки майбутнього України шляхом модернізації освіти і науки, стає першочерговим завдання держави звернути увагу на можливість саме гуманітарної освіти у формуванні духовно цілісної особистості, відтворення національної культури. Важливим завданням у сфері духовної безпеки є орієнтація державної політики у галузі національної освіти на розвиток її гуманітарної сфери, неприпустимість скорочення навчальних годин у навчальних планах дисциплін соціогуманітарного циклу (зокрема, української мови та літератури, національної та світової історії і культури, філософії, правознавства, етики тощо), які виступають фундаментальним ціннісно-світоглядним та національно-консолідаційним потенціалом, реалізація якого має першочергове значення у контексті забезпечення національної, зокрема, духовної безпеки в Україні. Враховуючи сучасні інформаційні виклики, актуальності необхідності набуває включення елементів сучасної медіаосвіти у навчальні курси.

Список використаних джерел

1. Пріоритети сфери програми ЮНЕСКО в галузі прав людини. URL: <http://www.unesco.ru/rus/pages/bythemes/serhio%23032005175949.php>.
2. Баранівський В.Ф. Проблеми духовної безпеки українського суспільства. Київ : Видавництво ПП Улянич В. І., 2009. 160 с.
3. Павлов В.Л. Про зміст понять «духовність» і «духовна безпека». *Духовна безпека України: погляд суспільствознавства і богослов'я*: матеріали XVII науково-практичної конференції. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2018. С. 83–85.
4. Маслова Л.А. Механізм державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки суспільства : дис. ... канд. філос. наук .Нац. академія державного управління при Президенті України. Київ, 2014. 248 с.
5. Горлинський В.В. Духовні координати безпеки суспільства. *Стратегічна панорама*. 2006. № 1. URL: http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb1&issue=2006_1 (12 листопада 2018).
6. Клюс В.В. Релігійний екстремізм як загроза духовної безпеки України. *Митна справа*. 2014. №1(2.1). С. 74–79.
7. World Values Surveys Databank. URL: <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSanalyze.jsp>
8. Чупрінова Н.Ю. Загальнонаціональна ідентичність модерної української нації в умовах глобального світу. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. Львів, 2020. № 28. С. 90-98.
9. Сухорукова А.В. Безпека духовності: соціально-філософський аналіз. Автореферат дис. кандидата філософських наук, 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. 16 с.

10. Баранівський В. Духовна безпека країни: визначення, загрози та фактори забезпечення. *Духовна безпека України: погляд суспільствознавства і богослов'я* : Матеріали XVII науково-практичної конференції. Київ : ВНЗ «Національна академія управління». 2018. С. 35–37.
11. Павлишин О.В. Семіотико-правовий аналіз основних загроз духовній безпеці суспільства та передумов їх подолання в сучасній Україні. *Духовна безпека України: погляд суспільствознавства і богослов'я*: матеріали XVII науково-практичної конференції Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2018. С. 47–49.
12. Курбан О. В. Інформаційні війни у соціальних он-лайн-мережах. Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 392 с.
13. Закон України «Про національну безпеку України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
14. Закон України «Про основи національної безпеки» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>.
15. Стратегія національної безпеки України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

References

1. Prioritytety sfery prohramy YuNESKO v haluzi prav liudyny [Priority Areas in the UNESCO Program for Human Rights Strategy] URL: <http://www.unesco.ru/rus/pages/bythemes/serhio%23032005175949.php>.
2. Baranivskiy V.F. Problemy dukhovnoi bezpeky ukrainskoho suspilstva [Issues of Spiritual Security in Ukrainian Society]. Kyiv : Vydavnytstvo PP Ulianych V. I., 2009. 160 s. [in Ukrainian].
3. Pavlov V.L. Pro zmist poniat “dukhovnist” i “dukhovna bezpeka”. Dukhovna bezpeka Ukrainy: pohliad suspilstvoznnavstva i bohoslovia: materialy KhVII naukovo – praktychnoi konferentsii [On the Meaning of “Spirituality” and “Spiritual Security”. Spiritual Security of Ukraine: the View of Social Sciences and Theology: Materials of the XVII Scientific-Practical Conference]. Kyiv : VNZ “Natsionalna akademiia upravlinnia”, 2018. S. 83–85. [in Ukrainian].
4. Maslova L.A. Mekhanizm derzhavnogo rehuliuвання v systemi zabezpechennia dukhovnoi bezpeky suspilstva [The mechanisms of government control in the system of providing of spiritual security of society] : dys. ... kand. filos. nauk .Nats. ak-ya derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. Kyiv, 2014. 248 s. [in Ukrainian].
5. Horlynskyi V.V. Dukhovni koordynaty bezpeky suspilstva. Stratehichna panorama [Spiritual coordinates of social security. Strategic panorama.] 2006. № 1. URL: http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb1&issue=2006_1 (12 lystopada 2018).
6. Klius V.V. Relihiinyi ekstremizm yak zahroza dukhovnoi bezpeky Ukrainy [Religious extremism as a threat to the spiritual security of Ukraine]. Mytna sprava. 2014. №1(2.1). S. 74–79. [in Ukrainian].
7. World Values Surveys Databank URL: <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSAanalyze.jsp>.
8. Chuprinova N.Iu. Zahalnonatsionalna identychnist modernoi ukrainskoi natsii v umovakh hlobalnogo svitu [National identity of the modern Ukrainian nation in the global world]. Bulletin of Lviv University. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofsko-politolohichni studii. Lviv, 2020. № 28. С. 90–98 [in Ukrainian].
9. Sukhorukova A.V. Bezpeka dukhovnosti: sotsialno-filosofskyi analiz [Security of spirituality: socio-philosophical analysis]. Avtoreferat dys. kandydata filosofskykh nauk, 09.00.03 – sotsialna filosofiia ta filosofiia istorii, Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet, 2011. 16 s [in Ukrainian].
10. V. Baranivskiy Dukhovna bezpeka krainy: vyznachennia, zahrozy ta faktory zabezpechennia [Spiritual security of the country: definitions, threats and security factors]. Dukhovna bezpeka Ukrainy: pohliad suspilstvoznnavstva i bohoslovia : Materialy KhVII naukovo-praktychnoi konferentsii. K. : VNZ “Natsionalna akademiia upravlinnia”. 2018. S.35-37 [in Ukrainian].
11. Pavlyshyn O.V. Semiotyko-pravovyi analiz osnovnykh zahroz dukhovnii bezpetsi suspilstva ta predumov yikh podolannia v suchasni Ukraini [Semiotic-legal analysis of the main threats to the spiritual security of society and the preconditions for overcoming them in modern Ukraine]. Dukhovna bezpeka Ukrainy: pohliad suspilstvoznnavstva i bohoslovia: materialy KhVII

naukovo-praktychnoi konferentsii. Kyiv : VNZ “Natsionalna akademiia upravlinnia”, 2018. S. 47–49. [in Ukrainian].

12. Kurban O.V. Informatsiini viiny u sotsialnykh on-lain-merezhakh [Information wars in social online networks]. Kyiv : Kyiv, un-t im. B. Hrinchenka, 2017. 392 s. [in Ukrainian].

13. Zakon Ukrainy “Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy” [Law of Ukraine “On National Security of Ukraine”] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

14. Zakon Ukrainy “Pro osnovy natsionalnoi bezpeky” [Law of Ukraine “On Fundamentals of National Security of Ukraine”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>.

15. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy [National Security Strategy of Ukraine]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

Chuprinova Nataliia Yuriivna

PhD,

Associate Professor at the Department of Humanities and Social Sciences
National Academy of the National Guard of Ukraine
3, Zakhysnykiv Ukrainy square, Kharkiv, Ukraine

SPIRITUAL SECURITY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES

Topicality. The intensively increasing challenges that have been caused by global instability, destructive impact of globalization, the threats of modern information security, and dubious values and orientations of both individuals and the whole Ukrainian society are accompanied by the increased awareness of negative consequences of the crisis of spirituality and culture for the Ukrainian society. This issue is becoming increasingly important, also due to the weakening of the unity of the Ukrainian society, which has become, to some extent, the cause of political and armed confrontation in East Ukraine, Crimea, and the country as a whole.

The purpose of the article is to clarify the definition of “spiritual security”, to outline the essential dimensions of external and internal threats to the spiritual security of the Ukrainian state at the current stage of its development, to consider the main directions of state policies in the field of spiritual security as an important factor of national security through an analysis of legal documents in the field of spiritual security of the state, which require conducting a consistent objective systematic study and determining priority tasks in the field of Ukraine’s spiritual security.

As a result, the study allowed clarifying the concept of “spiritual security” and determining that the spiritual security of the state can be considered a comprehensive protection of cultural and value space of the country, the foundations of national and cultural identity, and national information resources from external and internal aggressive influences. The paper analyses the essence of the main external threats to the spiritual security of the state, which are related, in particular, to the neoliberal model of globalization, westernization of mass culture, information challenges in the paradigm of hybrid warfare, and internal threats determined by the spiritual and humanitarian crisis of society, lack of values in the Ukrainian society, not yet fully formed national identity of Ukrainians, high levels of corruption, socio-cultural stratification, etc. The study focuses on the lack of national ideology, which in the current conditions of political nation formation, ideological and value disorientation, conflict of mental and cultural factors of Ukrainian society, should serve to consolidate the nation, be aimed at activating the intellect, will and strength of the country to overcome deep crisis, to promote the unification of Ukraine, social integration, and to be a safeguard against political disputes in the state.

The study emphasizes the inadequate reflection of the issue of spiritual security in the strategic documents on the national security orientation of Ukraine (Law of Ukraine on National Security, 2018 and National Security and Defence Strategy of Ukraine, 2020). Despite the existing external and internal threats to the country’s spiritual security and increased public and state interest in these negative trends, the issues of spiritual protection as one of the components of the national security are presented inconsistently and unsystematically in the strategic security documents of the Ukrainian state, i.e. in a fragmented way. This gap needs to be reduced by making appropriate changes to the current legislation.

The article emphasizes the priority tasks of Ukraine in the field of spiritual security. They are improvement in the legal framework for spiritual security of the state in the context of modern challenges, including the development of a separate strategy of spiritual security and creation of

a new national ideology based on the system of values which would be perceived and supported by all social groups. This will lay a foundation for shaping the national idea and developing a holistic national identity. In order to fulfil the goals and follow main directions of the state policy in the field of spiritual security, which are defined by the current National Security Strategy, and aimed, in particular, at the development of human capital as a guarantee of Ukraine's future by modernizing the system of education and science, it becomes a priority to draw the government's attention to the role of humanitarian education in shaping a spiritually holistic personality and revitalizing the national culture. It is crucial to direct the state policy in the field of national education towards the development of its humanitarian sector and not to reduce course load for socio-humanitarian disciplines (including the Ukrainian language and literature, National and World History and Culture, Philosophy, Jurisprudence, Ethics, etc.) that constitute a fundamental value-worldview and national-consolidation potential, the implementation of which is of paramount importance in the context of ensuring national, in particular, spiritual security in Ukraine. Considering the modern information challenges, it is becoming urgent to include the elements of modern media education in training courses.

Key words: *spiritual security, spiritual threats, national ideology, globalization, westernization of mass culture, information challenges, human capital, public policy, humanitarian education.*